

Repensant el concepte de treball. Quines ocupacions per a quins joves? Trobar feina o crear feina?

00. Introducció i principals línies i resultats de la recerca.

Recomanacions per les polítiques públiques i els agents socials.

Bellaterra, desembre de 2013

Grup de Recerca

Institut de Govern i Polítiques Públiques

Autoria informe:

Joan Subirats
Margarita León
Andreu Camprubí
Imma Quintana

Direcció / coordinació:

Joan Subirats
Margarita León

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

IGOP
Institut de
Govern i
Polítiques
Públiques

Amb el suport de:

recerCaixa

Edifici MRA 1ª planta
Campus UAB
08193 Bellaterra
+34 93 586 88 14

Escola de l'IGOP
Urrutia, 17
08042 Barcelona
+34 93 407 62 03

<http://igop.uab.cat>
<http://escoladeligop.com>

igop@uab.cat

Repensant el concepte de treball. Quines ocupacions per a quins joves? Trobar feina o crear feina?

Joan Subirats, Margarita León, Andreu Camprubí, Imma Quintana

IGOP-UAB, Desembre 2013

Introducció i principals línies i resultats de la recerca. Recomanacions per les polítiques públiques i els agents socials

Preàmbul

Tota la construcció política, econòmica i social del pacte que va significar el sorgiment de l'Estat de Benestar i que va consolidar anys de reclamació de drets socials, es basava en el treball com la clau de volta que possibilitava l'accés a ajudes i prestacions públiques. Tot girava a l'entorn del treball, com a factor habilitant per determinar la situació de cadascú. El treball era, al segle XX, una situació quasi sempre associada a una dependència del treballador cap a l'empresari. Un treball generalment estable i continu en el temps. Avui, el treball és cada cop més autònom, intermitent i precari. I són els joves els que més pateixen i es veuen afectats pels efectes d'aquest canvi d'època. Segons les dades del IDESCAT pel tercer semestre del 2013, més del 65% dels joves de 16 a 19 anys no treballa; xifra que és d'un 40% pels joves de 20 a 24; i de més d'un 20% si ens referim als joves de 25 a 29 anys. Tot i que aquestes xifres inclouen joves estudiant, no actius i joves aturats, res fa suposar que aquest escenari es modifiqui substancialment. Fins i tot són moltes les veus que entenen que pot haver-hi certa recuperació econòmica sense que això modifiqui realment la situació d'atur. Òbviament com pitjor és la situació formativa i de renda dels joves, més grans e impactants són les xifres d'atur.

Aquesta recerca ha volgut encarar aquest tema de manera general, però amb especial consideració dels col·lectius més vulnerables i, al mateix temps, buscar respostes concretes molt centrades en experiències que vinculen arrelament territorial i iniciativa social. Lògicament, l'atur juvenil és un tema molt present en el debat públic, però que des d'aquesta perspectiva no ha estat massa estudiat a Catalunya. Quan vàrem iniciar la recerca a l'any 2011, semblava un tema rellevant, ara és cabdal. I seguim força a les palpentes de com sortir d'una situació, front a la qual les polítiques que s'havien anat fent servir, resulten ara poc útils, i són considerades pels principals actors implicats en el tema, com clarament obsoletes i faltes de perspectiva. Les anàlisi i reflexions que aquí hem reflectit, no creiem que serveixin per trobar "la solució" a un problema de magnituds clarament estructurals i de dimensió, com a mínim, europea. Però entenem

que el nostre treball pot servir d'orientació a l'hora de trobar línies de resposta per part dels poders públics i de les entitats socials que treballen en el territori. Línies que facilitin sortides a un escenari on les polítiques fins ara utilitzades són, com dèiem, impotents. És per això que hem volgut associar a la nostra anàlisi les entitats socials i en alguns casos les empreses de l'economia social i cooperativa, que semblen mostrar-se més resilients en moments de crisi com els actuals. I hem també subratllat el com les experiències analitzades apunten a solucions de proximitat i d'acompanyament que modifiquen el que s'havia fet fins ara.

Característiques del canvi d'època i context en el que es situa la recerca

A hores d'ara no sembla massa agosarat afirmar que la gran majoria dels paràmetres socioeconòmics i culturals que van fonamentar durant molts anys la societat industrial estan quedant enrere. I això també és ben visible a Catalunya. Assistim a una època de transformacions de fons que es succeeixen a gran velocitat. Els vectors de canvi, en qualsevol dimensió de la realitat, predominen sobre els factors d'estabilitat. Els instruments de anàlisi i reflexió que van servir per tirar endavant les polítiques d'ocupació i les polítiques socials que permetien la inserció laboral i social de la gent, es basaven en un model fordista i keynesià de benestar que avui no sembla tenir masses perspectives de poder-se mantenir.

Repassem molt breument les dimensions del canvi social en marxa, com requisit per a entendre el pas del concepte de treball que fèiem servir cap a la idea complexa i emergent d'ocupació que hauríem de començar a usar. Des del punt de vista productiu, l'impacte dels grans canvis tecnològics ha modificat, com bé sabem, totalment les coordenades del industrialisme. S'han superat les estructures fordistes, aquelles en les que grans concentracions de treballadors eren el nucli central per a la producció d'ingents quantitats de productes de consum massiu a preus assequibles, sobre la base d'una organització del treball en cadena i a costa una notable homogeneïtat en la gamma de béns produïts. El que hem anomenat com globalització o mundialització econòmica, construïda sobre la base de la revolució en els sistemes d'informació i de mobilitat, ha permès avançar cap a un mercat mundial, en el qual les distàncies contenen menys, i on l'aprofitament dels costos diferencials a escala planetària ha desarticulat empreses i plantes de producció. Paraules com flexibilització, adaptabilitat o mobilitat han reemplaçat a especialització, estabilitat o continuïtat. La diversificació en el consum ha acompanyat la diversificació social, i la qualitat s'ha situat en la capacitat d'acostar producció a opcions molts diverses.

Sabem que la societat del coneixement busca el valor diferencial, la font del benefici i de la productivitat en el capital intel·lectual enfront de les lògiques anteriors centrades en el capital físic i humà. Però, sabem també que la creixent financiarització de l'economia, i la capacitat de generar outsourcing i deslocalització dels processos

productius, ha propiciat l'arribada de grans contingents de nous treballadors, que competeixen en nous espais de producció a tot el món i des de posicions salarials i condicions socials més precàries, amb els col·lectius de treballadors de les àrees tradicionalment més desenvolupades. Tot plegat situa en pitjors condicions als treballadors menys formats, als que encara no han entrat al mercat de treball, a aquells que viuen en els països on les condicions laborals han estat més protegides. El resultat a Catalunya és un gran augment de la precarització i una reducció salarial generalitzada, que afecta de manera directa als més joves, i a tots aquells que s'han incorporat més tard al mercat de treball i, evidentment, a aquells que encara no ho han pogut fer.

El que sembla estar en joc és la pròpia concepció del treball com element estructurant de la vida, de la inserció i del conjunt de relacions socials. I, en aquest sentit, les conseqüències més immediates d'aquesta reconsideració del treball afecten en primer lloc al que podríem denominar la pròpia qualitat del treball disponible. Amb una creixent precarització dels llocs de treball disponibles o creats en aquests últims anys a Europa, i amb una notable presència de l'anomenada "economia informal". Si en els anys 60, només un 10% dels llocs de treball a Alemanya podien ser considerats com precaris, aquest percentatge es va multiplicar als setanta, arribant als darrers anys a un terç dels treballs realment existents, i són ja el 9% els alemanys pluriempleats per arribar a finals de mes, quan al 2003 eren només el 4%. A Espanya, dos de cada tres joves de 16 a 25 anys que treballen ho fan en condicions de precarietat i la tendència segueix imparable.

En definitiva, el capital se'ns ha fet global i permanentment mobilitzable i mobilitzat, mentre el treball només és local, i cada vegada és menys permanent, més condicionat per la volatilitat de l'espai productiu. Des del punt de vista de l'estructura social, la societat industrial, ens havia acostumat, almenys en l'experiència europea, a estructures relativament estables i previsibles. Hem assistit en poc temps a una accelerada transició des d'aquesta societat cap a una realitat complexa, caracteritzada per una multiplicitat d'eixos canviants de desigualtat. Si abans les situacions problemàtiques es concentraven en sectors socials que disposaven de molta experiència històrica acumulada referent a les condicions laborals i socials de classe, i front a les quals havien anat desenvolupant respostes, ara el risc podríem dir que s'ha democratitzat, castigant més severament als de sempre, però colpejant també a noves capes i persones, i en especial als joves sense masses distincions. Aquest conjunts de canvis tenen dimensions globals, però a Catalunya es manifesten clarament i de forma més intensa en els darrers temps.

Des del punt de vista de les relacions de família i de gènere, els canvis no són menors. L'àmbit de convivència primària no presenta ja el mateix aspecte que tenia en èpoques passades. Els homes treballaven fora de la llar, i les dones assumien les seves responsabilitats reproductores, cuidant marit, fills i persones grans. Les dones no precisaven formació específica, i la seva posició era de dependència econòmica i

social. L'escenari és avui molt diferent. L'equiparació formativa entre homes i dones és molt alta, i per exemple a Espanya, ja hi ha més dones que homes a la universitat, i a Catalunya, si bé hi ha dues vegades més d'analfabetes que d'analfabets entre els que tenen més de 65 anys, hi ha deu punts més de titulades universitàries que de titulats universitaris en la franja 25-29 anys. La incorporació de les dones al món laboral augmenta sense parar, malgrat les evidents discriminacions que es mantenen. Però, al costat d'aquestes dades molt positives, que mostren la recuperació per les dones de tota la seva dignitat personal, la veritat és que els rols en el si de la llar tot just si s'han modificat. Creixen les tensions per la doble jornada laboral de les dones, s'incrementen les separacions i augmenten també les famílies en les quals només la dona cuida dels fills. I, amb tot això, es provoquen noves inestabilitats socials, nous filons d'exclusió, en els quals la variable de gènere resulta determinant. Evidentment, aquesta major inestabilitat familiar, afecta també als joves que busquen la seva pròpia via d'emancipació i de construcció del seu itinerari vital i autònom.

En aquest context institucional, les polítiques públiques en que es van anar concretant la filosofia de l'estat del benestar, s'han tornant poc operatives, poc capaces d'incorporar les noves demandes, les noves sensibilitats. No semblen ben armades per encarar la complexitat dels nous problemes i les noves dimensions dels vells dilemes. Molts cops, des de posicions ideològiques ben precises, es veu el "cost" econòmic d'aquests polítiques, més com un impediment pel creixement que com a expressió d'una major cohesió social. Per altra banda, les polítiques de benestar es van construir des de lògiques de resposta a demandes que es suposaven homogènies i diferenciades, i es van gestionar de manera rígida i burocràtica. Mentre avui tenim un escenari en el qual les demandes, per les raons apuntades més amunt, són cada vegada més heterogènies, plenes de multiplicitat en la seva forma de presentar-se, pel que semblen requerir formes de gestió flexibles i desburocratitzades.

És en aquest context complex i ple de preguntes sense resposta, en el que s'inscriu la nostra recerca. Una recerca que està focalitzada a un col·lectiu molt diversificat internament com són els i les joves, però que té algunes característiques que tots ells comparteixen. L'edat, el trànsit entre formació i treball, la voluntat i necessitat d'emancipació, l'anar buscant el seu lloc en la societat i una preocupació general pel futur. I tot això en moments en que estan totalment en dubte les vies o camins que s'havien anat utilitzant en aquests trajectes i itineraris vitals. Ja no és només un tema de recursos materials, de recursos econòmics, que també. És així mateix un tema d'exclusió, de situacions de risc i de vulnerabilitat que afecta a aquest col·lectiu i que els situa, ja d'entrada, fora de les pautes tradicionals d'inclusió social. Les fronteres de l'exclusió són mòbils i fluides; els índexs de risc presenten extensions socials i intensitats personals altament canviants. Tampoc podem explicar l'exclusió social referint-nos a una sola causa. Una senzilla explotació de les estadístiques ens mostra les altíssimes correlacions entre, per exemple, edat, fracàs escolar, precarietat laboral, desprotecció social, monoparentalitat i gènere. O bé entre barris guetitzats,

infrahabitatge, segregació ètnica, pobresa, drogodependències i sobreincidència de malalties.

Tot plegat ens porta cap a la impossibilitat d'un tractament unidimensional i sectorial del treball dels joves o de l'ocupació juvenil. Necessitem incorporar a l'anàlisi elements més globals, sense que això ens impedeixi propiciar sortides. En efecte, no podem acceptar que la delicada situació dels joves, els seus evidents riscos d'exclusió, ens porti a una situació fatalista. Aquests problemes, aquestes situacions, han de poder ser abordades des dels valors, des de l'acció col·lectiva, des de la pràctica institucional i des de les polítiques públiques. Cal, doncs, partir de la idea que la situació laboral dels joves avui a Catalunya ha de ser vista com un fenomen canviant, relacional, inserit en el marc de les transformacions cap a societats postindustrials, i susceptible de mediacions polítiques col·lectives.

La recerca: plantejament, limitacions i perspectives

Com podem suposar després del panorama que acabem de descriure, la recerca no podia pretendre encarar un problema d'aquestes dimensions amb una lògica comprensiva i amb la pretensió de donar respostes unívocues i generalitzables. Els objectius del treball han estat limitats des del començament. Limitats des del punt de vista de l'univers a analitzar, i limitats des del punt de vista de la metodologia a utilitzar. Aquestes limitacions venien marcades tant per la pròpia convocatòria de la recerca, com pel volgut caràcter experimental i qualitatiu des del que volíem fer el treball analític. Existeixen moltes dades sobre la situació formativa i laboral dels joves. Podem també trobar estudis que tracten de manera general les polítiques d'ocupació juvenil. La nostra intenció ha estat no centrar-nos excessivament en les dades agregades, per evitar generalitzacions sobre com encarar l'atur juvenil. En molts casos fetes des de lògiques que no compartim, situades en una perspectiva de superació de la crisi i de tornada als paràmetres anteriors. La nostra proposta es basava en alguns trets específics: a partir de dades generals, centrar-nos en una anàlisi territorialment limitada; presència d'entitats socials i d'experiències d'economia social en el camp a analitzar, de tal manera que no només tinguéssim en compte els aspectes ocupacionals; mirades i perspectives que acceptessin l'heterogeneïtat i la diversitat dels joves no com un obstacle a superar, sinó com una condició a incorporar, i que veiessin la feina no com un objectiu en si mateix, sinó com una baula en un camí més extens.

D'aquesta manera, la recerca ha incorporat referències generals, però ha estat territorialment encapsulada al Vallès Occidental i a la Garrotxa; ha incorporat en els dos territoris a entitats, actors i empreses socials i no només institucions públiques, anant més enllà dels "experts" en temes ocupacionals; s'ha basat més en entrevistes

personals i en trajectòries vitals que en anàlisi d'itineraris formatiu-laborals amb pretensió representativa.

Les característiques del col·lectiu i del treball disponible

¿Quan parlem de joves que busquen feina, de joves en situació d'atur més o menys endèmic, de què parlem?. En general, parlem més de nois que de noies. Parlem més de joves que tenen només estudis obligatoris que de joves amb més nivell formatiu. Parlem més de joves que tenen pares i mares amb un baix nivell d'estudis, que de joves procedents de famílies amb alts nivells formatius. Parlem més de joves de la conurbació de Barcelona o de Tarragona que d'altres zones del país. Parlem més de nois i noies no nascuts aquí que dels originaris del país. Parlem també de nois i noies que no han tingut oportunitat de treballar. Joves que fa anys trobaven feines en la construcció, en el comerç, en activitats de baix valor afegit, i que ara, degut a la notable reducció d'activitat econòmica i a la baixada del consum, a la caiguda dràstica de la construcció, i a la sensació de que les perspectives de recuperació no són fiables, troba les portes de les ocupacions potencials d'abans tancades a pany i forrellat. Segueix sent veritat que troben més feina els nois i noies més ben formats, tot i que es troben en situacions creixents de sobretitulació en relació a la feina que acaben fent. Segueix sent veritat que la situació de renda familiar i el nivell d'estudis dels pares, anticipa molt marcadament el nivell d'estudis i les oportunitats de trobar feina dels joves. I comença a passar que troben més feina les noies que els nois. Al marge d'aquestes tendències, els estudis fets a escala internacional, com els realitzats per part de l'OIT, apunten a creixements de l'atur juvenil en els propers anys.

A Catalunya, segons les dades que fa servir Ivàlua, la suma de joves aturats més els joves inactius, en la franja 16-24, es situa la xifra en el 21%, mentre que la mitjana de l'OCDE és del 13'2%. En aquest col·lectiu es sumen dues vulnerabilitats: la produïda per l'abandonament prematur dels estudis, i la que es considera vulnerabilitat laboral, pròpia d'aquells joves que porten més d'un 25% dels mesos sense treballar des de que van deixar els estudis.

En aquest panorama, tot fa pensar que ha augmentat notablement el treball informal, que en certs casos no deixa de ser una porta, com ho són les beques o altres formes precàries i temporals d'inserció i aprenentatge laboral, per acabar entrant en un cicle ocupacional més sistemàtic, que no continu ni estable. Les poques dades disponibles al respecte¹ apunten a que a Europa a l'entorn del 17% dels joves treballen en el sector informal o de manera informal, deu punts més que els adults, però aquesta és una dada promig, i per tant, per lògica, als països meridionals i als de l'Europa de l'Est les xifres poden ser molt superiors.

¹ "La crisis del empleo de los jóvenes: ¡Actuemos ya!", Oficina Internacional del Trabajo, Ginebra, <http://bit.ly/16SvtlP>

Les polítiques que s'han fet servir i que ja no serveixen

L'evolució de les polítiques d'ocupació ha anat darrera dels canvis en els espais productius. A mesura que el mercat de treball ha anat eliminant o reduint dràsticament els treballs estables i continus, han crescut les dificultats dels espais de formació i d'intermediació que les institucions havien anat construint. La tendència ha estat a la diversificació, a la flexibilitat, a l'acomodació entre qui contractava i qui era contractat. I mentrestant, les institucions seguien treballant amb categories més aviat fordistes, amb esquemes de perfils laborals que anaven desapareixent, amb formats formatius que no s'adequaven al que després es demanava, i amb estructures d'intermediació pròpies d'un altre moment.

No volem aquí aturar-nos molt en aquest tema, ja que ens interessa més parlar de noves perspectives i de noves possibilitats que no pas fer un balanç del que no ha funcionat i del que ja no funcionarà. Tot fa pensar que les polítiques que s'han anomenat com "actives" tindran moltes dificultats per seguir funcionant en els propers anys, si no és que arriben fons molt significatius des de la Unió Europea, però en tot cas, no seguiran amb els marcs i els formats que s'han anat fent servir, ja que hi ha una notable coincidència en que ja no funcionen. A Catalunya aquestes polítiques s'han vist reduïdes, pel que fa despesa, en un 60% en els darrers anys, i res fa suposar que la lògica de descens no hagi de continuar.

En general, tot que s'han anat produint intents d'adequació del que es venia fent, segueixen assenyalant-se problemes derivats de l'excés de centralització i de verticalitat en les formes de pensar els programes i les polítiques. Es parteix d'uns supòsits més teòrics que reals i d'experiències que han funcionat a altres llocs, on les trajectòries històriques i els contextos formatius i laborals han transcorregut per camins diferents als d'aquí. També s'assenyala que la manca d'articulació dels programes d'inserció amb els espais educatius previs i les esferes familiars, no permeten articulacions més efectives. Queda força clar que els programes d'inserció han de ser continuats i han d'incorporar experiència laboral i moments formatius, de manera integrada.

Els joves amb menys formació, amb males o nul·les experiències laborals, que es mantenen molt temps en els programes formatius públics, acaben assumint rols més propis de l'assistència social que de itineraris formatiu-laborals, i aleshores la utilitat de mantenir-los en aquests programes pot arribar a ser contraproductiva. Seria necessari lògiques molt diferents, més pròpies de les experiències que més endavant comentarem, personalitzades i acompanyades.

Noves i velles dinàmiques, noves i velles alternatives. Algunes experiències

En tota l'anàlisi que hem fet, s'ha tornat a constatar un fet que és recurrent a qualsevol estudi sobre l'ocupació dels joves. La gran correlació entre formació i ocupació. Però, en canvi, la novetat està en que no hi ha gaires formacions específiques que serveixin per a feines cada cop més fugisseres, variables i inespecífiques. Hem constatat que quan es decideix fer una formació en un camp que sembla en creixement i potencialment propici a noves ocupacions, les institucions acostumen a arribar tard i malament a cobrir aquestes vacants potencials. Es constata que els programes pensats per les institucions funcionen millor en joves més grans en edat i amb millors nivells formatius. Es constata així mateix la importància de la personalització i l'acompanyament, treballant els aspectes emocionals i motivacionals al costat dels pròpiament ocupacionals. Cada cop es requereix més fugir de les pautes d'aprenentatge convencionals, potenciant l'autonomia formativa des dels primers moments, dins d'un patró de formació/aprenentatge més basat en el "fer-ho un mateix". No és tant important el que se'ls assegurui un contracte, com que l'experiència laboral que es busqui sigui motivadora i comporti voluntat de millorar la seva formació. Això assenyala la importància que pot tenir subvencionar els salaris i les contractacions, per generar certs cercles virtuoses. Algunes experiències internacionals i les que nosaltres mateixos hem constatat assenyalen la gran importància d'incorporar els centres formatius i les famílies en els processos de transició. Com més formació es té, més important són els aspectes vocacionals, i en canvi, com menys nivell educatiu, més significació té la formació complementària.

Tot el debat actual sobre l'emprenedoria, resulta bastant artificial en categories de joves que no han acabat la seva formació bàsica o que tot just l'han pogut acabar. El que hem pogut veure és que les crides a "crear-se la feina" a "buscar-se la vida", tenen més sentit pels joves amb nivells formatius més alts. Els universitaris poden trobar feines o crear feines amb fortes dosis de flexibilitat, acceptant intermitències i precarietats com parts del seu itinerari, i recolzats, molts cops, en xarxes relacionals i familiars denses. Els joves amb formació, però no universitaris, poden emprendre feines i treballs des d'experiències prèvies, i generalment reaccionant davant d'ofertes o espais en els que no han trobat el que buscaven. La situació és molt diferent per aquells joves que no tenen ni formació, ni experiència laboral, ni xarxa relacional. Aquest tipus de joves trobaven feina (qualsevol feina, construcció, hosteleria,...) quan n'hi havia. Però ara no n'hi ha i no saben ni poden crear-la, sinó és en els espais perifèrics, informals i marginals (que són també espais, d'una altra mena, de formació i inserció "laboral" del que evidentment sabem poques coses). Són aquests col·lectius els més propicis a atendre les ofertes formatives de les institucions, ja que troben ajuda econòmica, i espais relativament artificials i protegits en els que mirar de trobar alguna sortida, tot i fer-ho sense masses esperances.

Les nostres recerques als territoris ens mostren la gran significació del treball integrat i de les mirades transversals, entre institucions, entitats socials, empreses i espais laborals. Les millors experiències han estat aquelles generades molt artesanalment, amb fortes dosis de voluntarisme, de coneixement del terreny i dels recursos disponibles, amb capacitat de resoldre no només problemes laborals, sinó també socials, familiars i fins i tot d'habitatge, dels joves en processos d'inserció.

Consideracions finals

Sense poder parlar de conclusions davant d'un panorama tant canviant, però al mateix temps molt clarament ancorat en el no retorn a situacions anteriors, el que podem fer és assenyalar els punts que ens semblen més significatius de la nostra recerca. Significatius des de punt de vista que permetin potenciar línies d'experimentació positives per generar ocupació pels joves. La base fortament qualitativa del nostre treball, i el seu arrelament territorial, comporta que no puguem reclamar que el que aquí proposem sigui perfectament generalitzable ni representatiu. Però sí que entenem que ajuda a repensar coses i a provar-ne de noves.

Què? Per qui? Com? On? Amb qui?

→ Millor amb els joves que per als joves; millor partir del que és cada jove que des de lògiques genèriques de "joventut"

Polítiques d'Inserció que comptin amb la participació activa dels joves, que puguin adaptar-se a les necessitats i capacitats personals; a problemàtiques individuals, solucions individualitzades. Cal una tutorització, un seguiment i un suport prolongat al llarg del temps i no limitat a la curta durada dels programes d'inserció. A més, fer als joves partícips del disseny i gestió de les actuacions permet un major apoderament i responsabilització, factors indispensables per formar en autonomia.

→ Millor amb les famílies que sense

L'èxit de les polítiques d'inserció tant social com laboral passa per integrar les famílies, on moltes vegades es troba l'origen del problema, capacitant-les i acompanyant-les en la recerca d'alternatives i en la presa de decisions.

- **Millor formar i treballar, que formar-se i buscar feina; millor treballar i tornar a formar-se que formar-se per no fer-ho més; millor formacions obertes i basades en aprenentatge directe, que formacions formatejades des de l'inici**

Les polítiques actives d'ocupació, i en particular les polítiques d'inserció laboral, incloent també aquí a les empreses d'inserció, tenen en l'actualitat molt minvada la seva efectivitat perquè van ser dissenyades en un context de dinamisme laboral que ara no existeix. La premissa de partida: "la formació culmina en ocupació", no sembla vàlida en un moment en què pràcticament han desaparegut les borses de treball. Actualment, les empreses i entitats d'inserció han deixat pràcticament de fer tasca d'inserció, o si la fan, és inserció molt precària.

- **Millor combinar educació i formació; millor implicar als directors i equips dels instituts i centres de secundària en el "dia després" que no pas seguir mantenint separats dos mons que segueixen lògiques cada cop més diferenciades; millor imaginar una formació "embedded" (incrustada) en el "fer", que no pas seguir imaginant que "fer" i "estudiar" són dos coses diferents i d'ordre d'importància diversa**

Encara que en el context actual de crisi, el problema d'inserció laboral de joves està generalitzat per a tots els nivells de formació, el cert és que els joves que es troben en una situació més vulnerable són els que tenen dèficits formatius i educatius.

- **Millor des del territori que des de lluny; millor buscar referents a cada territori, individuals i col·lectius, amb qui confiar i per a vehicular recursos econòmics i formatius, que instrumentalitzar i condicionar el que es fa a cada lloc; millor imaginar generar llocs de treball en les esletxes de la proximitat i la interacció social que seguir imaginant que hi ha llocs de treball genèric disponibles i que el que cal és formar als joves per a que els ocupin**

Calen polítiques i iniciatives que puguin adaptar-se al territori, deixant marge per l'adaptabilitat de programes genèrics al context en el qual han de posar-se a prova. No podem seguir imaginant, en un context com l'actual, que es poden fer polítiques per a l'ocupació dels joves que serveixin igual al Pirineu que a Tarragona, igual a Salt que a Cardedeu

- **Millor encarar el problema des de la complexitat de la xarxa social que des de protagonismes institucionals; millor confiar els recursos institucionals a les**

xarxes socials i demanar comptes sobre el que fan que no seguir alimentant espais institucionals per a formació i intermediació que ja no serveixen.

Les polítiques s'han de dissenyar i posar en marxa no des d'una lògica jeràrquica institucional sinó des del reconeixement de la complexitat d'actors (des de l'administració local, la comarcal, les entitats del tercer sector i les empreses compromeses amb la inserció laboral de joves). Aquesta transversalitat d'actors permet articular actuacions integrals que abordin el fenomen de l'exclusió des de tots els seus àmbits i no només des del formatiu-laboral. Moltes situacions d'atur o precarietat laboral només són el reflex de situacions socials desafavorides en la seva totalitat.

- **Millor buscar fórmules d'emprenedoria social que heroïcitats emprenedores. Millor entendre l'emprenedoria en un sentit ampli i d'"ecologia social" que en un sentit restrictiu, d'aventura individual**

La nostra investigació posa en relleu les contradiccions presents en els discursos, moltes vegades buits, sobre els joves i l'emprenedoria. D'una banda, no tots estan en disposició de "emprendre", de l'altra, aquells que es llancen a fer-ho es troben tot un seguit d'obstacles de caràcter burocràtic-administratiu que dificulten el seu desenvolupament. A més, hem detectat una certa estigmatització cap als joves menys formats negant-los la capacitat emprenedora; cal fer més extens el concepte "emprenedoria" per no perdre energies i empenyes que existeixen però, a voltes, mal orientades o gens fomentades.

- **Millor repensar la gran dispersió actual de hipotètics "públic diana", de persones i col·lectius especialment protegits,..., ja que generen molts equívocs i contaminacions, provocant fins i tot efectes contradictòria amb el que es busca. És millor buscar fórmules més obertes, del tipus "borsa de recursos" a disposició dels territoris, amb rendiment de comptes posterior**

En efecte, constatem que tot i que, en general, pot ser adequat tractar de generar accions positives per certs col·lectius especialment significats, en moments com els actuals, on la població que ha de ser objecte d'atenció és tan ampla i heterogènia, sembla clarament millor propiciar l'adequació des de la proximitat de recursos i beneficiaris, de potencialitats i d'oportunitats, tractant que sigui en l'estadi de l'avaluació on es vegi la capacitat d'incloure i d'atendre als col·lectius que es vulgui protegir de la tendència al screening.